

УКРАЇНСЬКА АВТОКЕФАЛІЯ ЯК МОРАЛЬНИЙ ВИКЛИК

Початок цьогорічної «автокефальної» кампанії застав мене за письмовим столом. А саме за фінальною редакцією моєї книги «Українська Церква на шляху до автокефалії». Тексти, що увійшли до цієї книги, готувалися не один рік, а наприкінці розміщено документи, які стосуються історії самопроголошення автокефалії в 1919–1925 роках: декрети Української Народної Республіки, постанови зборів і Соборів, які проголошували автокефалію або висловлювалися за неї, тощо. Книга, швидше за все, вийде раніше, ніж стане ясно, чим саме закінчиться ще не написана мною глава «2018: в очікуванні Томоса». Наданням Українській Церкві канонічної автокефалії від Константинополя? Або черговою історичною паузою в рішенні українського церковного питання? Проте незалежно від результатів рішення Вселенського Патріарха я хочу сьогодні публічно підтримати ідею автокефалії Української Церкви.

Причому роблю це свідомо, добре розуміючи всі ризики, які накликає на мене ця позиція. Справа в тому, що, проаналізувавши майже столітню історію боротьби українських православних християн за автокефалію, я зрозумів: альтернативи канонічній самостійності нашої Церкви просто не існує.

ЧОМУ АВТОКЕФАЛІЯ?

З погляду канонічного права, автокефалія — це питання, так би мовити, технічне. Однією з головних ознак тут з древніх часів є спосіб обрання глави місцевої Церкви. Автокефальна (самоочолювана) Церква самостійно обирає главу на своєму Соборі. У Церкві автономній її глава обирається місцевим єпископатом і благословляється Предстоятелем материнської (кіріархальної) автокефальної Церкви. Нарешті, якщо місцева Церква не послуговується ні правами автокефалії, ні правом самоврядування, то її голова призначається на посаду указом вищої церковної влади. Таке положення мало місце в Українській РСР до липня 1990 року. В цей період Екзарх України Митрополит Київський і Галицький призначався рішенням Синоду РПЦ, про що йому вручався відповідний Указ Патріарха Московського. Здавалося б, вибір між тим чи іншим статусом — автокефалія, автономія або, наприклад, екзархат — питання суто внутрішньоцерковне. Однак насправді це питання завжди мало і має сьогодні не стільки церковний, скільки церковно-політичний характер. Причини цього такі. Перша: в сучасній церковній практиці процедура обрання глави Церкви — це далеко не все, що відрізняє автокефальну (або автономну) Церкву від Церкви залежної. Яскравим прикладом тут може бути УПЦ, яка формально є Церквою «незалежною і самостійною у своєму управлінні», причому з «правами широкої автономії». Єпископат УПЦ самостійно обирає свого Предстоятеля, який потім лише благословляється Патріархом Московським і всієї Русі. Але досить по-

глянути на главу X Статуту РПЦ, в якій прописано канонічні права і обов'язки УПЦ, і ми переконаємося, що 9 (з 13!) пунктів цієї глави в тій чи іншій формі говорять не про незалежність УПЦ, а, навпаки, про її залежне становище від Московського Патріархату. До речі, більшість цих, присутніх нині в Статуті РПЦ, пунктів нав'язувалися УПЦ давно. Їх пропонували внести до Статуту УПЦ ще на Помісному Соборі 8 червня 2011 року. Але тоді суверенітет УПЦ вдалося захистити своїм авторитетом Блаженнішому Митрополиту Володимиру. І тільки після його смерті на Архієрейському Соборі в Москві (29 листопада — 2 грудня 2017 р.) до Статуту РПЦ було внесено зміни, яким стільки років протистояла наша Церква.

Причина друга: свідченням церковно-політичного характеру питання автокефалії є історія становлення майже всіх новітніх Помісних Православних Церков. Не секрет, що Болгарія, Сербія і Московія боролися за статус автокефальної Церкви, намагаючись таким чином стати «рівновеликими» Римській імперії, історичним продовженням якої вони себе мислили. «Ми маємо усвідомлювати, що автокефалія Російської Церкви була маніфестацією національної і навіть націоналістичної свідомості. Третій Рим повинен був не просто наслідувати Другий, а його замінити», — відзначав свого часу Блаженніший Митрополит Володимир (Сабодан). Значно пізніше, в ХІХ столітті, в автокефалії стали вбачати один з головних інструментів сакралізації національної держави. Прикладом цього можуть бути новітні автокефалії Церков балканського регіону, що виникли слідом за появою там національних держав.

Не є винятком і Україна, де перебування Православної Церкви в юрисдикції Москви призвело до того, що остання почала використовувати церковні структури

як інструменти свого політичного впливу. Зіткнувшись із викликом політизації церковного життя, 50 єпископів нашої УПЦ на своєму Соборі в Києві 21 грудня 2007 року осудили «так зване політичне православ'я, яке передбачає внесення в церковну огорожу політичних гасел, оскільки це не відповідає духу Христової проповіді». На жаль, після соборного осуду «політичне православ'я» нікуди не ділося. Не ділося, оскільки його існування, з одного боку, було затребуваним імперськими інтересами «Третього Риму», а з іншого — проросійськими політиками, такими як В. Янукович у минулому або народний депутат В. Новинський сьогодні.

Проблема, втім, навіть не в самих зачумлених псевдоправославною риторикою і страшилками «про останні часи» навколоцерковних маргіналів, які час від часу марширують Києвом під виглядом хресної ходи і під гаслами «руського мира». А в тому, що подібні явища системно культивує, підтримувала і підтримує Москва. В тому числі Москва церковна, що підтримує таких діячів, як В. Лукіяник чи В. Анісімов.

Останній вельми зручний сьогодні для Патріархії як спікер УПЦ. Зручний, оскільки озвучував і озвучує нині вигідні сусідній країні церковно-політичні меседжі. Все це ми бачили на власні очі й випробували особисто. Покійний нині митрополит Володимир чудово розумів небезпеку від подібного типу «релігійності» й докладав усіх можливих зусиль задля того, аби убезпечити українську паству від цих явищ. На жаль, сьогодні Блаженнішого з нами немає. А проблем, пов'язаних з «політичними православними», досі вистачає.

Безумовно, більшість віруючих УПЦ — це не «п'ята колона», а добросовісні громадяни України, які стали членами нашої Церкви через віросповідні, каноніч-